

[אתר דעת](#) * [לימודים](#) * גיליון 16 * תש"פ * 2019/20

נבואות ירמיהו על רקע האירועים בתקופת יאשיהו

ד"ר ציפורה שויצקי

מכללת אורות ישראל

- 1..... נבואות ירמיהו על רקע האירועים בתקופת יאשיהו
- 1..... מבוא
- 3..... תקופת נבואתו של ירמיהו
- 4..... המהפכה הדתית והמפנה המדיני בתקופת מלכותו של יאשיהו
- 6..... מבצע טהור העם ואיחודו בימי יאשיהו
- 8..... הברית שנכרתה בין ה' לעם בשנת שמונה עשרה ליאשיהו
- 10..... המלבי"ם משווה בין הברית בערבות מואב וברית יאשיהו:
- 12..... מדרש במדרש איכה רבה א', י"ח מספר:
- 13..... שיחזור האירועים מכריתת הברית ועד מות יאשיהו
- 13..... לוח כרונולוגי מגלות עשרת השבטים ועד מותו של יאשיהו
- 18..... הטבלה הבאה מתארת את יאשיהו בתודעת הדורות מול יאשיהו בתודעת העם בזמנו

מבוא

יחידת הוראה זו נועדה לספק דרך חדשה להוראת נבואות ירמיהו בשילוב אירועי התקופה. מורי מקרא רבים מלמדים את ספר ירמיהו על פי סדר פרקיו. כיון שירמיהו אינו מסודר לפי סדר זמנים היסטורי, הממד ההיסטורי הולך לאיבוד. התלמיד אינו מודע לרצף ההיסטורי ולהתאמה העניינית-תכנית בין ספר מלכים וספר ירמיהו. הקשר בין היסוד העלילתי בספר ירמיהו וההתרחשויות ההיסטוריות שבספר מלכים נעלם. הוראת הנבואות בתוך מסגרת של סדר היסטורי יחד עם הבהרת מאורעות התקופה, והדגשת האירועים המדיניים המיוחדים שעוררו את הנביא לדבר דבריו מצילים את הדברים מסתמיות. יחידת הוראה זו נועדה להציג את הכוחות הפוליטיים, החברתיים והדתיים שהשפיעו על הנביא ועיצבו את דרך הבנתו את דבר ה'.

על בעיית אי הסדר הכרונולוגי בנבואות ירמיהו כותב אברבנאל בהקדמה לספרו:

"לא היה ירמיהו שלם מאד בסידור הדברים ויפוי המליצה כמו ישעיהו הנביא וגם נביאים אחרים... ותמצא בדבריו גם כן המוקדם מאוחר והמאוחר מוקדם. כי היה אחרי שזכר חורבן הבית ותשלום מלכות צדקיהו, חזר לספר מענייני המלך יהויקים שקדם אליו, ועם היות שכבר באו כיוצא מהזריות האלה בשאר הנביאים, הפרש גדול יש ביניהם בין רב למעט, והוא שבשאר הנביאים תמצא רק על המעט, ובדברי ירמיהו הוא על הרב כפלי כפליים ממה שנמצא בשאר הנביאים. ואני אחשוב שהייתה הסיבה בזה היות ירמיהו נער בשנים כשהתחיל בנבואה. ולכן לא היה עדיין שלם בדרכי הלשון וסדריו... ושאר הנביאים נבאו אחרי שהושלמו בענייני העולם ובעסקיו".

נבואות המאורגנות על פי סידרם הכרונולוגי ועל פי המלכים שבימיהם הנבואות נאמרו, יכולים לחשוף את ריבוי המעשים והעלילות, ולהעמיד לפני התלמיד תמונה חיה של ההתרחשויות. התלמיד זוכר בצורה חדה לא רק את המאורע ההיסטורי גופו אלא גם את דברי הנביא הקשורים באותו מאורע. התקופה הגורלית בין ניסיון יאשיהו לקוממיות לאומית, לבין התערערות הבניין הלאומי בימי החורבן והגלות, מתואר באור ברור שיוצר אצל הלומד התרשמות עמוקה והבנה רחבה של הנבואות.

משורר התהלים מציין את החשיבות למסור "חידות מני קדם" :

"אפתחה במשל פי, אביע חידות מני קדם, אשר שמענו ונדעם ואבותינו ספרו לנו, לא נכחד מבניהם לדור אחרון, מספרים תהילות ה' ועזוזו ונפלאותיו אשר עשה, ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל, אשר צוה את אבותינו להודיעם לבניהם, למען ידעו דור אחרון, בנים יולדו, יקומו ויספרו לבניהם".¹

סקירת קורות העבר למען תשמש דוגמה לדור הגדל בהווה, הייתה קיימת בסיכומים שנערכו בעל פה קבל עם ועדה:

1. "וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם...
שאל אביך ויגדך, זקניך ויאמרו לך בהנחל עליון גויים בהפרידו בני אדם, יצב גבולות
עמים...²"

2. נאומו של יהושע בשכם לפני מותו.³

3. הסקירה ההיסטורית לרגל כריתת האמנה בימי נחמיה.⁴

הנוכחים במעמד זה – הם, בניהם ובני בניהם היו המקור לתודעה ההיסטורית החזקה של הדורות שבאו אחריהם.

רש"י⁵ כותב: "כל נבואה ונבואה לפי צורך השעה והדור והמעשה". כל נבואה נאמרה בהקשר למאורע היסטורי שקרה במקום ובזמן מסוימים. אם יחסי המקום והזמן אינם מתבהרים, הלימוד מפסיק להיות משמעותי. כיצד אפשר להבין את מלחמות אשור, בבל ומצרים, מבלי לזהות את מקומם הגיאוגרפי ואת המרחק ממקום למקום? שמירת הקשר בין ספר מלכים ב' וספר ירמיהו מבהיר את הרצף הכרונולוגי, והרי הספרים נכתבו על ידי מחבר אחד: "ירמיהו כתב ספרו וספר מלכים וקיונתו"⁶. תיאור והמחשת ההתפלגות המשפחתית-מפלגתית בירושלים, בספרים ירמיהו ומלכים ב', מקרב את העבר הרחוק ומסייע לתלמיד ליצור בדמיונו את תמונת המקום, הזמן והאנשים שחיו באותו דור.

תקופת נבואתו של ירמיהו

תקופת נבואתו של ירמיהו היא תקופה מכרעת להמשך קיומו של העם היהודי. תקופה של עמידה על פרשת דרכים בהיסטוריה של עם ישראל. בשנים שבין 625 לפנה"ס – שנת שלוש עשרה ליאשיהו לבין 586 לפנה"ס⁷, משנת 3298 לבריאת העולם ועד 83338, אנו עדים לאחד הפרקים הטראגיים שידע עם ישראל. ירושלים נכבשה על ידי הבבלים בחודש

² דברים ל"א 30, דברים ל"ב 7-8

³ יהושע כ"ד

⁴ נחמיה ט'

⁵ רש"י בפרושו לחולין, קל"ז, ע"א.

⁶ ב"ב, ט"ו.

⁷ מלמט, א., (1982). ההיסטוריה של עם ישראל: ימי המלוכה – היסטוריה מדינית, ירושלים.

⁸ Shulman, E. (1987). The Sequence of Events in The O.T., Investment Co. of Bank Hapoalim and Ministry of Defense Publishing House.

תמוז⁹, בית המקדש נשרף בחודש אב¹⁰, מלכות בית דוד נופלת ומגיע קץ ממלכת יהודה. מינויו של גדליהו בן אחיקם בן שפן לנציב על שארית הפליטה הוא ניסיון אחרון מצד הכשדים להעניק ליהודה מידה מסוימת של אוטונומיה. רצח גדליהו והאנשים אשר עימו מערער את מגדל הציפיות של שארית הפליטה. המצב העגום בארץ מוביל את הנותרים לברוח למצרים מפחד נקמתם של הבבלים. ממלכת יהודה נהרסה – העם איבד את מנהיגו ואת ארצו. תקופת נבואתו של ירמיהו נמשכת ארבעים שנה, לאורך תקופת מלכותם של יאשיהו בן אמון, יהואחז, יהויקים, יהויכין וצדקיהו, והנביא מעורב בצורה עמוקה בזירה הלאומית ובזירה הבינלאומית. המזרח הקדום עובר זעזועים קשים. מלכות אשור התמוטטה, הבבלים והמצרים מתחרים על מילוי החלל המדיני, וכיבוש שטחי הפקר שנוצרו כתוצאה מהתמוטטות השלטון המרכזי. ירושלים נסחפת, בלית ברירה, לתוך ההתמודדות הצבאית עד שהיא נופלת קורבן בשנת 586 לפנה"ס, שהיא שנת 3338 לבריאת העולם, לאימפריה הבבלית. במשך כל השנים האלה ירמיהו לא חי במגדל שן, הוא חי בתוך עמו, מנסה לשכנע אותם בתוכחותיו, שרצון האלוהים הוא הקובע את מהלכי ההיסטוריה. ירמיהו הוא גם נביא לגויים, וכאשר מגיעים שליחי מלכי הסביבה לירושלים להיוועץ בצדקיהו בדבר ההכנות לקראת המרד נגד בבל, מופיע ירמיהו כאשר מוסרות ומוטות על צווארו. הוא מסביר שההיסטוריה העולמית מעוצבת בידי האל הבורא, ומזמן לזמן הוא מוסר את השלטון לעם אחר, וכעת תורו של מלך בבל. הוא מדגיש שרק הגוי אשר יביא את צווארו בעול מלך בבל – יחיה.¹¹ ירמיהו הנביא מנתח בצורה היסטורית – מעשית את המציאות המדינית הזמנית:

"ואל צדקיהו מלך יהודה דברתי ככל הדברים האלה לאמר, הביאו את צואריכם

בעל מלך בבל ועבדו אתו ועמו וחיו"¹².

המאורעות בתקופתו של יאשיהו משמשים אבני יסוד בהיסטוריה של העם היהודי בימי בית ראשון ומשמעותיים להבנת נבואותיו של ירמיהו.

המהפכה הדתית והמפנה המדיני בתקופת מלכותו של יאשיהו

המלך יאשיהו הוא מלך חדור ביראת-שמים עמוקה ובתחושת אחריות. הקווים המאפיינים את תקופת מלכותו מצטיינים במאפיינים הבאים:

⁹ ירמיהו נ"ב 5

¹⁰ ירמיהו נ"ב 12-13

¹¹ ירמ' כ"ז 3-11

¹² ירמ' כ"ז 12

- תקופת מלכותו, מתחילתה ועד סופה, חופפת את מפעל הטהור הרוחני והדתי. יאשיהו מתחיל תהליך רצוף וממושך שתחילתו טהור הבמות מימי שלמה, ירבעם בן נבט, מנשה ואמון. הדגש בתקופת מלכותו הוא על עניני פנים ולא מדיניות חוץ.

- ליעד הדתי-רוחני של הרפורמה של יאשיהו יש גם יעד מדיני-פוליטי: הגשמת האיחוד בין יהודה וישראל תחת שלטון בית דוד. לראשונה מאז תקופת דוד ושלמה ירושלים היא שוב מרכז דתי וגיאוגרפי לשבטי הצפון והדרום גם יחד.

- חג-הפסח קיבל משמעות של חג לאומי-דתי בעל עוצמה רבה. חג הפסח נחוג בירושלים לבני הצפון והדרום גם יחד והעם חזר לאווירת השעות הראשונות בהיסטוריה שלו, כאילו הם שוב חוגגים את פסח מצרים. "כי לא נעשה כפסח הזה מימי השופטים, אשר שפטו את ישראל, וכל ימי מלכי ישראל ומלכי יהודה" (מ"ב כ"ג, 22). לפי רש"י: משמלכו מלכי ישראל ומלכי יהודה לא עשו פסח כל ישראל בירושלים, לפי שנחלקה המלכות לשנים מירבעם, והיו הולכים לעגל שבבית-אל ובדן. עד עכשיו שגלו עשרת השבטים ושהחזירם ירמיהו ומלך עליהם יאשיהו – ובאו כולם לירושלים.

בין השנה השתיים עשרה לשנה השמונה-עשרה ליאשיהו החלו השלבים הראשונים של הרפורמה והתקווה מפעמת בלב הנביא. הוא מלא התלהבות ומאמין בחידוש ימי הממלכה המאוחדת כבימי דוד ושלמה: "ויאמר ה' אלי בימי יאשיהו"¹³. ירמיהו מדביק את המלך בהתלהבותו, והמלך מבצע ומגשים את חזון הנביאים. יאשיהו מטהר את יהודה ואת הממלכה הצפונית, ומחיה את רוח התורה בקרב העם¹⁴. בברית המשוקמת אין יאשיהו כולל את ממלכת יהודה בלבד, אלא גם את ממלכת ישראל שאינה עוד. הוא עצמו יוצא צפונה ועורך, במיוחד בבית-אל, אותו מפעל טהור שכבר נערך ביהודה¹⁵. יאשיהו מגשים את שובו הפיזי ושובו הרוחני של הצפון אל מורשת האמונה באל אחד.

ירמיהו מנבא נבואתו כמאה שנים מאז גלו עשרת השבטים בשנת 721 לפנה"ס - 3206 לבריאת העולם. ירמיהו קורא לעשרת השבטים לשוב מגלותם. לפי חז"ל: "אמר ר' יוחנן: "ירמיהו החזירן ויאשיהו בן אמון מלך עליהן"¹⁶.

¹³ ירמ' ג', 6

¹⁴ מ"ב כ"ג, 3

¹⁵ מ"ב כ"ג, 20

¹⁶ ערכין ל"ג, ע"א

במשך כל ימי מלכותו של יאשיהו, ירמיהו מהוה עזר כנגד, שלא יסולא בפז, לפעילות המלך. הוא יוצא למסע מפרך להחזיר את עשרת השבטים כדי להשיג את היעד של אחוד שתי הממלכות העבריות על יסודות התורה¹⁷. ירמיהו יצא בשליחות ה', אם כי קבל ייפוי כוח מלא מהמלך יאשיהו: "ויאמר ה' אלי... הלך וקראת את הדברים האלה צפונה ואמרת שובה משבה ישראל נאם ה'..."¹⁸

כמו למלך כך גם לנביא יש תכנית נמרצת: "ראה הפקדתיך היום הזה על הגוים ועל הממלכות לנתוש ולנתוץ ולהאביד ולהרוס לבנות ולנטוע" (א', 10). את המשימה שלקח יאשיהו על עצמו מבשר ירמיהו בתוכנית קצרה ונמרצת: יש לנתוש ולנתוץ להאביד ולהרוס אך גם לבנות ולנטוע. המלך הצעיר והנביא הצעיר צועדים יחדיו בדרך הקשה אל המשימה הכפולה.

מבצע טהור העם ואיחודו בימי יאשיהו

הטבלה מציגה הקבלה בין חטאי שלמה וירבעם שהובילו לפילוג לבין טהור הארץ מחטאיהם, והסרת הגורמים לפילוג על ידי יאשיהו.

חטאות שלמה המלך	טהור הארץ על ידי יאשיהו
"אז יבנה שלמה במה לכמש שקוץ מואב בהר אשר על פני ירושלים, ולמלך שקוץ בני עמון" ¹⁹	"ואת הבמות אשר על פני ירושלים אשר מימין להר המשחית אשר בנה שלמה מלך ישראל לעשתרת שקץ צדונים ולכמוש שקץ מואב ולמלכם תועבת בני-עמון טמא המלך" ²⁰ .
תוצאות מעשיו של שלמה "ויאמר לירבעם: קח לך עשרה קרעים כי כה אמר ה' אלקי ישראל. הנני קרע את הממלכה מיד שלמה, ונתתי לך את עשרת השבטים". "יען אשר עזבוני, וישתחוו לעשתרת אלהי צדנין לכמש אלהי מואב ולמלכם אלהי בני עמון" ²¹	תוצאות מפעל הטהור של יאשיהו "ובשנת שמונה עשרה למלכו לטהר הארץ והבית, שלח את שפן בן אצליהו ואת מעשיהו שר העיר... לחזק את בית ה' אלקיו... ויתנו את הכסף המובא בית-אלקים אשר אספו הלויים שמרי הסף מיד מנשה ואפרים ומל

¹⁷ מגילה י"ד, ע"ב; ערכין ל"ג, ע"א, רש"י ירמ' ג', 12

¹⁸ ירמ' ג' 12

¹⁹ מל"א י"א 7

²⁰ מל"ב כ"ג 13

²¹ מל"א י"א 31, 33

<p>"ויפשעו ישראל בבית-דוד"²²</p>	<p>שארית ישראל ומכל יהודה ובנימן וישיבי ירושלים²³</p> <p>"ויעמד המלך על העמוד וכרת את הברית לפני ה'... ויעמד כל העם בברית"²⁴.</p>
<p>האסון בעקבות חטאות שלמה התפלגות הממלכה</p>	<p>תוצאות מעשי הטהור של יאשיהו אחוד ממלכות יהודה וישראל.</p>
<p>הצעדים שנקט ירבעם לניתוק עשרת השבטים מיהודה</p> <p>"ויועץ המלך, ויעש שני עגלי זהב ויאמר אלהם: רב-לכם מעלות ירושלים... וישם את האחד בבית-אל ואת האחד נתן בदन"²⁵.</p> <p>בית אל ודן שמשו כתחליף לירושלים.</p> <p>"ויעש את בית במות, ויעש כהנים מקצות העם אשר לא היו מבני לוי"²⁶. בית במות שמש כתחליף לביהמ"ק.</p> <p>"ויעל על המזבח אשר עשה בבית-אל בחמשה עשר יום בחדש השמיני, בחדש אשר בדא מלבד (קרי-מלבו), ויעש חג לבני ישראל"²⁷</p>	<p>הצעדים הראשונים של יאשיהו ברפורמה הדתית שהנהיג</p> <p>"וגם את המזבח אשר בבית-אל הבמה אשר עשה ירבעם בן נבט, אשר החטיא את ישראל, גם את המזבח ההוא ואת הבמה נתץ, וישרף את הבמה הדק לעפר ושרף אשרה"²⁸.</p> <p>"וגם את כל בתי הבמות אשר בערי שמרון, אשר עשו מלכי ישראל להכעיס הסיר יאשיהו"²⁹.</p> <p>"כי אם בשמנה עשרה שנה למלך יאשיהו נעשה הפסח הזה לה' בירושלים"³⁰.</p> <p>יאשיהו מגשים את ריכוזה המוחלט של הקרבת הקורבנות בבית-המקדש בירושלים, ומסיר את כל המכשולים העומדים בפני אחוד מחדש של יהודה וישראל.</p>
<p>ה"חידושים" בימי ירבעם ירבעם בדה חג מלבו, ואין הוא קיים בין חגי ישראל. רק עשרת השבטים חגגוהו.</p>	<p>אבני יסוד לאחדות העם בימי יאשיהו ירושלים, ביהמ"ק וחגי ישראל.</p> <p>חג הפסח נחוג כחג דתי לאומי לכל האומה בירושלים.</p>

²² מל"א י"ב 19

²³ דבהי"ב ל"ד 9,8

²⁴ מל"ב כ"ג 3

²⁵ מל"א י"ב, 28, 29

²⁶ מל"א י"ב, 31

²⁷ מל"א י"ב 33

²⁸ מל"ב כ"ג, 15

²⁹ מל"ב כ"ג 19

³⁰ מל"ב כ"ג 23

<p>הנבואה לירבעם³¹ "ויהי איש אלקים בא מיהודה... וירבעם עמד על המזבח להקטיר, ויקרא... מזבח מזבח כב אמר ה', הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו וזבח עליך את כהני הבמות"</p>	<p>הנבואה שהתממשה³² "ויפן יאשיהו וירא את הקברים... ויקח את העצמות מן הקברים וישרף על המזבח ויטמאהו כדבר ה' אשר קרא איש האלקים"</p>
--	--

יאשיהו מטהר את הארץ מעבודה זרה, ויחד עם זאת מתכנן את אחוד הממלכה על ידי בטול הסיבות שהובילו לפילוג.

הברית שנכרתה בין ה' לעם בשנת שמונה עשרה ליאשיהו

הרפורמה של יאשיהו השפיעה השפעה עמוקה על העם. את עבודת האלילים הפומבית ביערו, המקדש טוהר, הבמות הוסרו ולא התחדשו עוד. העם שבע רצון, בוטח ברפורמה ומצפה לטוב, שחרור מעול אשור ושפע כלכלי³³. חלק מעשרת השבטים שבו לארצם ויאשיהו מרחיב את גבולות מדינתם. ירושלים הייתה מבוצרת במיוחד בימי יאשיהו. המלך מנשה בנה חומה חיצונית מסביב לירושלים³⁴. החומה הייתה מפורסמת בעוצמתה ונאמר "לא האמינו מלכי הארץ וכל ישבי תבל כי יבוא צר ואויב בשערי ירושלים"³⁵. העם מבסס את ביטחונו על עוצמה פיזית. אנו קוראים:

"ויהי בשמונה עשרה שנה למלך יאשיהו שלח המלך את שפן בן אצליהו הספר בית ה'... ויאמר חלקיהו הכהן הגדול אל שפן הספר: ספר התורה מצאתי בבית ה' "³⁶.

שפן מקריאו באוזני המלך, כששמע יאשיהו קרע את בגדיו ומיד מינה משלחת אל חולדה הנביאה. במשלחת מיוצגים הכהונה - חלקיהו, הפקידות - שפן ועשיהו, ובאי כוח -

³¹ מל"א י"ג 2-1

³² מל"ב כ"ג 16

³³ ירמ' ה', 27-28

³⁴ דבה"ב ל"ג 14

³⁵ איכה ד' 12

³⁶ מל"ב כ"ב 3-11

המשפחות המכובדות אחיקם ועכבור³⁷. דבריה של חולדה קשים³⁸. מתשובתה עולה בברור שהקטע מהתורה שכה זעזע את יאשיהו הכיל אזהרות ואיומים. המדובר בפרק כ"ח בדברים. רש"י אומר, שהחרדה שחרד יאשיהו בשעה ששמע את דברי הספר שקרא לפניו שפן נגרמה מהפסוק: "יולך ה' אותך ואת מלכך... אל גוי אשר לא ידעת"³⁹, וכך רד"ק⁴⁰ ומצודת דוד⁴¹.

יאשיהו קרא לכל זקני העם, לאנשי יהודה וירושלים, לכוהנים והנביאים להתאסף במקדש. באותה אספת-עם חגיגית קרא באוזני העם את דברי ספר הברית ונכרתה ברית בין ה' לישראל, וירמיהו היה בלי ספק בין הנביאים והכוהנים שהיו באותו מעמד. ירמיהו העריך את הברית הזאת כמאורע כביר, והוא הולך מעיר לעיר לקרוא לפני העם את דברי הברית, ומכריז: "שמעו את דברי הברית הזאת"⁴², "ארור האיש אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת"⁴³. מטרת הצהרתו של ירמיהו לחזק את ידי המלך שכרת את הברית.

יאשיהו וירמיהו קראו באוזני העם את ספר הברית המכיל את התוכחות והאלות שבספר דברים:

מל"ב כ"ב, 14-16	מל"ב כ"ג, 2-3	דברים כ"ח, 69; כ"ט, 11
"וילך חלקיהו הכהן אל חלדה הנביאה... ותאמר אליהם... כה אמר ה', הנני מביא רעה אל המקום הזה... את כל דברי הספר אשר קרא מלך יהודה".	"ויעל המלך בית ה' וכל איש יהודה וכל ישבי ירושלים אתו והכהנים והנביאים וכל העם... ויקרא באזניהם את כל דברי ספר הברית הנמצא בבית ה'".	"... אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרת את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב" "לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו אשר ה' אלקיך כרת עמך היום".

³⁷ מל"ב כ"ב 12

³⁸ מל"ב כ"ב, 16-20

³⁹ דב' כ"ח, 36

⁴⁰ מל"ב כ"ב, 11

⁴¹ מל"ב כ"ב, 8

⁴² מל"ב כ"ג, 3

⁴³ ירמ' י"א, 3

לפי המלבי"ם למל"ב כ"ג, 2-3 יאשיהו משחזר את המעמד בערבות מואב. יאשיהו מחדש את הברית, שנכרתה בערבות מואב בין ה' לעם על ידי משה:

"את כל דברי ספר הברית" מפני שמצאו שהיה נגלל בתוכחה שסיומה "אלה דברי הברית" (דב' כ"ח, 69) ואחר כך מתחיל פרשת ניצבים, שהקהיל משה את כל ישראל, כמה שכתוב: "אתם ניצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם... לעברך בברית ה' " (דב' כ"ט, 10-11) וקרא את הספר בשם ספר הברית וכן הקהיל גם כל העם לעברם בברית ה' ובאלתו ועל זה אמר "ויעמדו כל העם בברית", כמה שכתוב "אתם ניצבים היום כלכם".

המלבי"ם משווה בין הברית בערבות מואב וברית יאשיהו:

הברית בערבות מואב	ברית יאשיהו
"אלה דברי הברית" ⁴⁴	"את כל דברי ספר הברית" ⁴⁶
"אתם ניצבים היום כלכם לפני ה' אלקיכם" ⁴⁵	"ויעמד כל העם בברית" ⁴⁷

הברית בערבות מואב גם היא נשענת על ברית הר סיני⁴⁸: "אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכרת את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב" והברית בהר סיני היא המשכה של ברית ה' עם האבות.

כשאומר ירמיהו לעם "ארור האיש אשר לא ישמע את דברי הברית הזאת, אשר צויתי את אבותיכם ביום הוציאי אותם מארץ מצרים"⁴⁹. הוא רוצה לומר לעם שהברית שכרת עימכם יאשיהו זהה לברית שנכרתה עם אבותינו. אתם ניצבים לפני המלך יאשיהו, כשם שניצבתם בערבות מואב ובהר סיני ונשבעתם על דברי הברכה והקללה. בריתות נוספות שנשענות על הברית בהר-סיני הם:

הברית שכרת יהושע עם העם בהר עיבל ובהר גריזים⁵⁰,

⁴⁴ דב' כ"ח, 69

⁴⁵ דב' כ"ט, 10

⁴⁶ מל"ב כ"ג, 2

⁴⁷ מל"ב כ"ג, 3

⁴⁸ דברים כ"ח 69

⁴⁹ ירמ' י"א 3-4

⁵⁰ יהושע ח', 30-35

הברית שכרת יהושע עם העם לפני מותו בשכם⁵¹

הברית שכרת חזקיהו⁵².

הברית בין ה' ובני ישראל מבוססת על התחייבויות של כל צד וההשלכות במקרה והעם יפר את התחייבויותיו.

"שמעו את דברי הברית הזאת"⁵³

ישראל	הקב"ה	
"והייתם לי לעם"	"ואנכי אהיה לכם לאלקים"	מטרת הברית
1. "שמעו בקולי" 2. "ועשיתם אותם ככל אשר אצה אתכם"	1. "הוציא אותם מארץ מצרים מכור הברזל" 2. "לתת להם ארץ זבת חלב ודבש"	התנאים
"ואען ואומר: אמן ה' "	"למען הקים את השבועה אשר נשבעתי לאבותיכם"	השבועה
רש"י (8) ד"ה ואביא ... - האלות האמורות בברית, על הדברים אשר צויתי לעשות ולא עשו.		הפרת ההתחייבות

פעמיים קורא הנביא: "שמעו את דברי הברית הזאת"⁵⁴.

ורד"ק בפרושו לפסוק 6 ד"ה ויאמר מסביר:

הוסיף עוד והזהירו לקרוא אליהם את כל הדברים, ופירש לו כי מה שאמר אל איש יהודה, שלא ימתין להם עד שיבואו לירושלים, אלא שילך הוא בערי יהודה ויקרא באוזניהם כל הדברים, ויאמר להם בלשון ארור, ויתרה בהם אולי ישובו, וכן מה שיאמר ליושבי ירושלים, יאמר להם בחוצות בפרהסיה כנגד כל העם.

⁵¹ יהושע כ"ד

⁵² דבה"ב כ"ט, 10

⁵³ ירמ' י"א 8-1

⁵⁴ ירמ' י"א 2, 6

על הנביא לבוא אל האנשים ולא לחכות להם שיבואו לירושלים, עליו לפרסם את דברי הברית בפרהסיה. המלבי"ם בפרושו לפסוק 2 ד"ה שמעו מדגיש, שהנביא מלא אופטימיות ואמונה שהעם ישמע מעצמו מאהבת ה', ולכן הוא מדבר אל העם ומזרז אותם לשמוע את דברי הברית. אך לאחר זמן קצר האופטימיות של הנביא נעלמת⁵⁵:

"ויאמר ה' אלי: נמצא קשר באיש יהודה וביושבי ירושלים, שבו אל עוונת אבותם הראשנים אשר מאנו לשמוע את דברי, והמה הלכו אחרי אלוהים אחרים לעבדם, הפרו בית ישראל ובית יהודה את בריתי אשר כרתי את אבותם".

מסתבר, שהיו אנשים, שלא הסכימו עם ביטול העבודה הזרה שהיו מורגלים בה מימי מנשה והמשיכו לעבוד עבודה זרה בסתר. השנאה לשקר, לזיוף ולתרמית בוערת בקרב ירמיהו. המלה שקר נזכרת בירמיהו 35 פעם, יותר מאשר בכל ספר אחר בתנ"ך (בישעיהו היא נמצאת 8 פעמים):

"וגם בכל זאת לא שבה אלי בגודה אחותה יהודה בכל לבה, כי אם בשקר נאם ה'⁵⁶"

"ואם חי ה' יאמרו, לכן לשקר ישבעו"⁵⁷

ירמיהו הבין, שנתבדתה התקווה שהעם כולו ישוב אל ה', ובנוסף לכך תשובת העם היתה תשובה של רמייה. משמע, נתארגנה בעם מעין מרידה נגד יאשיהו המלך ומשטרו הדתי, והיו רבים שרצו לפרוק מעליהם את עול התורה.

מדרש במדרש איכה רבה א', י"ח מספר:

"לא היה יודע יאשיהו שכל דורו עובדים ע"ז. ליצני הדור מה היו עושים? חצי צורה של ע"ז בדלת זו, וחצי צורה בדלת זו במקביל. והיה יאשיהו משלח שני תלמידי חכמים לבער צורות מבתיהם, והיו נכנסים ולא היו מוצאים כלום. כשיצאו אמרו להם: סגרו הדלת מאחוריהם. והם יצאו וסגרו הדלת, והיה נמצאת הצורה הקיימת מבפנים".

⁵⁵ ירמ' י"א 9-10

⁵⁶ ירמ' ג' 10

⁵⁷ ירמ' ה' 2

הזכות לאלוקים לענוש את בני ישראל בתוקף הברית אשר כרת איתם בצאתם ממצרים. תוכן הברית הוא: ה' מתחייב לתת ארץ לעם, והעם מתחייב לעבוד את ה'. יאשיהו מחדש את הברית, ירמיהו מחזק את ידי המלך, הוא הולך לאורכה ולרוחבה של הארץ ואומר את דבריו בצורה פשוטה והגיונית, אולי יצליח להשפיע, אולי יציל מה שאפשר להציל. אך הנימה האופטימית נמוגה כאשר הקשר של אנשי יהודה וירושלים נגד הקב"ה נחשף.

יאשיהו וירמיהו לא הצליחו במאמציהם לשנות את דרכיו של הדור שבניו כונו "ליצני הדור"⁵⁸. ירמיהו זועק:

"לכן כה אמר ה' הנני מביא אליהם רעה אשר לא יוכלו לצאת ממנה וזעקו אלי ולא אשמע אליהם"⁵⁹.

שיחזור האירועים מכריתת הברית ועד מות יאשיהו

לוח כרונולוגי מגלות עשרת השבטים ועד מותו של יאשיהו⁶⁰

מלכי אשור	השנה לפני הספירה	השנה לבריאה	המאורע
שלמנאסר מלך אשור ⁶¹	721	3206	חורבן שומרון וגלות עשרת השבטים
סנחריב ⁶²	701	3227	סנחריב נסוג משערי ירושלים בימי המלך חזקיהו
אסרחדון ⁶³	642-697	3283-3231	מלכות מנשה
אסרחדון-אשורבניפל ⁶⁴	640-642	3285-3283	מלכות אמון
אשורבניפל	609-640	3316-3285	מלכות יאשיהו

⁵⁸ איכ"ר א', י"ח

⁵⁹ ירמ' י"א 11

התאריכים מתוך:⁶⁰

Eliezer Shulman, 1987. **The Sequence of Events in the Old Testament**. Israel: Investment Company of Bank Hapoalim and Ministry of Defence Publishing House.

⁶¹ מל"ב י"ח, 9

⁶² מל"ב י"ח, 13

⁶³ מל"ב י"ט, 37

⁶⁴ עזרא ד', 10

מלכי אשור	השנה לפני הספירה	השנה לבריאה	המאורע
* אשור אטל- אלני (621-627)	627	3298	הקדשת ירמיהו
*סיר-שר-אשכון (612-621)	628	3297	תחילת הרפורמה (שנת 12 ליאשיהו)
	614	3311	נפילת אשור בידי הבבלים
	612	3313	נפילת נינוה בידי הבבלים
	609	3316	קרב מגידו- מות יאשיהו
	605	3320	קרב כרכמיש- נבוכדנאצר מכה בפרעה נכה והאשורים

*שקיעת האימפריה האשורית

הלוח הכרונולוגי של האירועים ההיסטוריים מראה ששנות מלכותו של יאשיהו מקבילות לשקיעתה של האימפריה האשורית. יאשיהו השכיל לנצל את מאבקי הכוח בין המעצמות. חיל המצב האשורי עזב את הארץ, ושטחי ארץ ישראל הצפונית יושבו על ידי השבים מהגלות. הנסיבות הפוליטיות-מדיניות במזרח הקדום סייעו לתוכניותיו של יאשיהו לטהר את שטחי שומרון, לספחם ליהודה ולהחזיר את עשרת השבטים לארצם:

"וגם את כל בתי הבמות אשר בערי שמרון אשר עשו מלכי ישראל להכעיס
הסיר יאשיהו"⁶⁵.

"ויתנו את הכסף המובא בית אלקים אשר אספו הלויים שמרי הסף מיד מנשה
ואפרים ומכל שארית ישראל ומכל יהודה"⁶⁶.

יאשיהו סיפח את ערי הצפון שהיו תחת שלטון אשור מאז גלות עשרת השבטים. על רצונו העז של יאשיהו לקרב את עשרת השבטים ליהודה אפשר ללמוד מנישואיו לזבודה בת פדיה

⁶⁵ מל"ב כ"ג 19

⁶⁶ דבה"ב ל"ד 9

מרומה⁶⁷. אשת יאשיהו היא מרומה שבגליל על גבול שבט זבולון. אפשר לראות בנישואין אלה ניסיון לקשור את אחת המשפחות בגליל אל בית-דוד בקשרי קירבה משפחתית.

בדברי הימים מסופר:

"בשמונה עשרה שנה למלכות יאשיהו נעשה הפסח הזה, אחרי כל זאת אשר הכין יאשיהו את הבית, עלה נכו מלך מצרים להלחם בכרכמיש על פרת ויצא לקראתו יאשיהו"⁶⁸.

ובמלכים⁶⁹ מסופר:

בימיו עלה פרעה נכה מלך מצרים על מלך אשור על נהר פרת".

פרעה נכו מלך מצרים יוצא להלחם בכרכמיש על נהר הפרת לעזרת האשורים כנגד הבבלים.

על פי הלוח הכרונולוגי ניתן לשחזר מה קורה במזרח הקרוב במאה הרביעית לפני הספירה: הערים אשור ונינוה נופלות בידי הבבלים. מלך מצרים עולה לעזרת האשורים מחשש להתעצמות האימפריה הבבלית. מלך מצרים חייב לעבור דרך ארץ ישראל, שהרי מצרים בדרומה של ארץ ישראל ונהר פרת בצפון א". יאשיהו מחליט לעצור את מלך מצרים במסעו לנהר פרת לעזרת האשורים נגד הבבלים. "וילך המלך יאשיהו לקראתו וימיתו במגדו כראתו אתו"⁷⁰.

לפי רש"י⁷¹:

שדרש וחרב לא תעבר בארצכם (ויקרא כ"ו) אפילו חרב של שלום לא תעבור בארצכם.

יאשיהו מתנגד למעבר הגייסות המצריים בשטח שהוא חלק ממלכתו. כנראה גם חשש מתוכניות מצרים להרחיב את השפעתם על יהודה. אפשר ללמוד מהתנגדותו של יאשיהו

⁶⁷ מל"ב כ"ג 36

⁶⁸ דבה"ב ל"ה, 19-20

⁶⁹ מל"ב כ"ג 29

⁷⁰ מל"ב כ"ג 29

⁷¹ דבה"ב ל"ה, 20

למעבר המצרים שנטה לצד הבבלים, והמשיך במדיניות הפרו בבליית של חזקיהו. חזקיהו⁷²
קשר קשרי ידידות עם בראדך בלאדן מלך בבל.

ספר דבהי"ב מתאר בפרוט את ההתמודדות בין יאשיהו לפרעה נכה (ל"ה, 20-22).
"וישלח אליו מלאכים לאמר: מה לי ולך מלך יהודה, לא עליך אתה היום, כי
אל בית מלחמתי, ואלקים אמר לבהלני, חדל לך מאלקים אשר עמי ואל
ישחיתך... ולא שמע אל דברי נכו מפי אלקים ויבא להלחם בבקעת מגדו".

בקינות לתשעה באב בקינתו של אלעזר קליר נאמר:
"ויקונן ירמיהו על יאשיהו איכה אלי, קוננו מאליו... כלה המוני ללכת ארם
נהרים, למען לא תעבור חרב כל שהוא באפרים".

יאשיהו מואשם שגרם לכלות המוני ישראל בהביאו אותם למלחמה נגד פרעה נכה שהלך
לארם נהרים, למען לא תעבור חרב כלשהו באפרים.

ובמדרש איכה רבה א', נ"ג נאמר:

"ולא שמע אל דברי נכו מפי אלקים" (דבהי"ב ל"ה, 22). זה ירמיהו שאמר
ליאשיהו כך מקובלני מישעיה רבי, "וסכסכתי מצרים במצרים" (ישעיהו י"ט,
2), ולא על ידיך. ולא שמע לו, אלא אמר לו: משה רבה דרבך לא כך אמר
אלא: "וחרב לא תעבר בארצכם" (ויקרא כ"ו, 6), וחרבו של אותו רשע עובר
בארצי ובתחומי. והוא לא היה יודע, שכל דורו עובדי עבודה זרה".

לפי מדרש איכה רבה היו חילוקי דעות בין יאשיהו לירמיהו;
יאשיהו רוצה לקיים את דברי התורה, ולמנוע שעבודה של יהודה, על ידי שיצא לקרב נגד
פרעה נכה.

דעת הנביא אינה נוחה מכך, שמלך יהודה יהיה מעורב במדיניות בינלאומית, שכן זו גוררת
השפעה תרבותית ודתית. המלך צריך לעסוק בחיזוק יסודות התורה של המדינה העל-
פוליטית בזירה הבינלאומית.

⁷² מל"ב כ' 12-18

לפי מדרש איכה רבה טעותו של יאשיהו היתה שלא הבין שחרב לא תעבור בארץ, אך ורק כשבני הדור עושים רצונו של מקום. ויאשיהו לא ידע שדורו עובדי ע"ז היו. את המחלוקת בין המלך לנביא אפשר להבין מתוך תענית כ"ב, ע"ב:

"מפני מה נענש יאשיהו?"

שהיה לו לימלך בירמיהו ולא נמלך".

גורלו של פרעה נכה נחרץ בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך יהודה:
"למצרים על חיל פרעה נכו מלך מצרים, אשר היה על נהר פרת בכרכמש,
אשר הכה נבוכדראצר מלך בבל בשנה הרביעית ליהויקים בן יאשיהו מלך
יהודה... והיום ההוא... יום נקמה להנקם מצריו...".⁷³

רד"ק מסביר:

נבא תחילה על פורענות מלך מצרים, שבאה לו מחוץ לארצו, והוא כאשר הלך
על נהר פרת בכרכמיש... והלך שם פרעה נכה בימי יאשיהו, וארכו לו ימי
המצור שם עד השנה הרביעית ליהויקים, ועלה עליו נבוכדנצר.

מדובר בקרב בכרכמיש שבו נוצחו המצרים על ידי הבבלים בשנת 605 לפנה"ס.
תבוסת פרעה נכה בכרכמיש ב- 605 לפנה"ס, היא נקמה על תבוסת יהודה ומות יאשיהו
במגידו ב- 609 לפנה"ס.

מותו הטראגי של יאשיהו הכה את העם והנביא בתימהון, עד שנאמר עליו מה שלא נאמר
על מותו של שום מלך אחר:

"וכל יהודה וירושלים מתאבלים על יאשיהו, ויקונן ירמיהו על יאשיהו, ויאמרו
כל השרים והשרות בקינותיהם על יאשיהו עד היום, ויתנום לחק על ישראל,
והנם כתובים על הקינות"⁷⁴.

בחורבן נתמזג המספד על יאשיהו עם המספד על האסון הגדול יותר - חורבן הארץ ושריפת
המקדש. ירמיהו מקונן על המלך הצדיק "רוח אפנו משיח ה' נלכד בשחיתותם, אשר אמרנו
בצלו נחיה בגוים"⁷⁵. לפי דבהי"ב ל"ה, 20-25 ירמיהו חיבר את ספר הקינות בעקבות מותו

⁷³ ירמ' מ"ו 2, 10

⁷⁴ דבהי"ב ל"ה, 24-25

⁷⁵ איכה ד' 20

של יאשיהו על ידי פרעה נכה במגידו. בבבא-בתרא ט"ו, ע"א נאמר "ירמיהו כתב ספרו וספר מלכים וקינות (=איכה)".

עם מותו של יאשיהו נסתיימה תקופת הזוהר האחרונה של ארץ ישראל בימי בית ראשון, תקופה של עצמאות ושל התעלות דתית ולאומית.

הטבלה הבאה מתארת את יאשיהו בתודעת הדורות מול יאשיהו בתודעת העם בזמנו

<p>יאשיהו בתודעת בני דורו</p> <p>ד"ה כי אם בשקר: דורו של יאשיהו מראין עצמם, שהם צדיקים, והם רשעים. היו צרים צורות של עכו"ם על דלתותיהם מבפנים, חציה על זו וחציה על זו, וכשהיו מבערי עכו"ם בודקים היה הדלת פתוח ולא היו מכירין בה ⁷⁶.</p>	<p>יאשיהו בתודעת הדורות</p> <p>"וכמהו לא היה לפניו מלך אשר שב אל ה' בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאודו ככל תורת משה ואחריו לא קם כמוהו" ⁷⁷</p> <p>"אביך (יאשיהו) הלוא אכל ושתה ועשה משפט וצדקה, אז טוב לו, דן דין עני ואביון אז טוב, הלא היא הדעת אתי נאם ה'" ⁷⁸.</p>
<p>והוא (יאשיהו) לא היה יודע שכל דורו עובדי ע"ז היו ⁷⁹.</p>	<p>"ויקונן ירמיהו על יאשיהו, ויאמרו כל השרים והשרות בקינותיהם על יאשיהו עד היום, ויתנום לחק על ישראל והנם כתובים על הקינות" ⁸⁰.</p>
<p>"ובשביל הרעה, שהיו ישראל עושים בסתר נאסף הצדיק יאשיהו" ⁸¹.</p>	<p>רש"י ד"ה ויתנום לחק: כשמזדמן להם שום צער ובכיה, שהם המקוננים ובוכים על המאורע, הם מזכירים זה הצער עצמו. דוגמא: בתשעה באב, שמזכירים קינות על ההרוגים בגזרות, שאירעו בימינו, כן יבכון על יום מות יאשיהו.</p>
<p>מתוך קינות לתשעה באב: "דבק בו חטא ליצני הדור, אשר קמו אחר הדלת לסדור". (נתחבר על ידי הקליר, שחי כנראה בא"י במאה ה-7).</p>	<p>"איכה יועם זהב" ⁸²</p> <p>מדובר ביאשיהו, שהיה דומה לתכשיט של זהב. מתוך קינות לתשעה באב: "לא קם כמוהו מימות אביגדור" (משה).</p>

⁷⁶ רש"י ירמ' ג', 10

⁷⁷ מל"ב כ"ג, 25

⁷⁸ ירמ' כ"ב, 15

⁷⁹ מדרש איכ"ר א', א'

⁸⁰ דבהי"ב ל"ה, 25

⁸¹ ילקוט מלכים ר"א

⁸² איכה ד, 1